

„ÚTRA KELÜNK, KIRÁNDULUNK”

Bolykiné Szűcs Mónika ózdi óvodapedagógust kérdezte a *Látható hangok* programról Bozsik Viola

A Dr. Antal-Lundström Ilona által kidolgozott, *Látható hangok* elnevezésű kommunikációs fejlesztő programot¹ jelenleg több magyarországi településen is alkalmazzák, sok óvodapedagógus és tanító végzi el a továbbképzést.² Ózdon Bolykiné Szűcs Mónika óvónő nagycsoportosai vesznek részt a programban, a Sajóvárkony-Táblai Összevont Óvodában, melyet Juhászné Völcsék Mária vezet.

Ózd felé kanyarogva az út melletti házak ablakaiban egyre szaporodnak az „Eladó” táblák – ezt

hol a tulajdonos, hol az OTP hirdeti. A falvakban közmunkások tisztítják a közterületeket, uniós plakátok, italboltok, kínai áruházak előtt. Ózdon az elhagyatott ipartelepek között visz az út a sajóvárkonyi óvodába, mely ezen a borús, hűvös decemberi délelőttön meglepően barátságosnak tűnik. Az óvodavezetői iroda ajtaja nyitva áll – biztos nemcsak miattam, mert ahányszor elhaladunk előtte a nap folyamán, mindig úgy találok. Itt fogad Juhászné Völcsék Mária óvodavezető, s mesél röviden

magukról: 2011 óta referenciaintézményként működnek, két jó gyakorlatuk van, az *Utazás a Föld körül* program, mely a különböző kultúrák megismerésének, toleranciára, emberségességre nevelésnek az eszköze, a másik az *IPR bevezetése és hatékony alkalmazása*, ennek része a Bozsik-program és a Látható hangok. Egy másik óvónő

vel és Völcsék Máriával elindulunk megnézni a foglalkozást: a gyerekek hangosan köszönnek, pislognak a pesti újságíró felé. Megszólal a zene,

**Dóri, a kék madár,
Réka, a szürke elefánt**

elindul a vonat a parasztudvarba, az állatok közé. Az első dal a vidám zenészekről szól, az első sort hallgatják magnóról – „Az én nevem a hegedűs, a vidám hegedűs” – a továbbiakat kell énekelni és mutogatni – „Az ő neve a hegedűs, a vidám hegedűs”, persze van, aki nem bírja ki, és éneklő az elejétől, más meg annyira próbál az első sor alatt csöndben maradni, hogy még a száját is befogja két kézzel nagy igyekezetben. A gyerekek körbeülik a szolmizációs fát, melynek egymás fölötti ágain laknak

¹ A program rövid összefoglalását adja Dr. Antal-Lundström Ilonának a jelen riporthoz tartozó, a megelőző lapokon olvasható írása.

² A program iránt elkötelezett óvónők közé tartozik Halász Erika a budapesti Gyöngyszem Tagóvodából és Endrészné Götz Julianna a szerencsi kistérségből. Béres Erika a Manó Múzeum foglalkozásait vezeti Kaposváron, Nyíregyházán a Borbányai Százszorszép Óvodában pedig Császiné Arany Csilla a program felelőse.

a színes papírállatok: **Dóri**, a kék madár, **Réka**, a szürke elefánt... Csúsznak egyre előrébb, dalokat, állathangokat, hangszereket ismernek fel: „Mivé változott a kotkodácsolás? Dobolássá, bizony, ott a piros pont!” Megfejtik, mély volt-e vagy magas, hosszan szólt vagy röviden, szomorú volt vagy vidám? Tovább szövődik a mese, megjelenik egy varázsló: – Mivé varázslalak benneteket? – Jó gyerekek –, kéri Mónika néni, – Jó gyerekek ezek már így is, igaz? – kérdez vissza Andrea néni, a varázsló, mire Mónika néni megnyugtatja őket: – Jó gyerekek, bizony. Így békák lesznek inkább. Ezt követő-

en a programhoz tartozó feladatlapok (*Kalandozások a hangok birodalmában*) egyikének megoldása következik az asztaloknál: – Kösd össze az állatot azzal a hangszerrel, amivé alakult! – a legkisebbek eközben színezhettek. Azután előkerülnek a saját készítésű hangszerek: vécpapír-gurigából, mackósajtós dobozból. Mi lesz azokkal, akiknek nem jut? – Ők tapsolnak majd, és közülük választok karmestert! Ritmust olvasnak egy tábláról, rázzák a gurigát, ütik a dobot, mígnem Andrea néni vissza nem varázsolja őket az óvodába. Egyértelmű, hogy a gyerekek szeretik, és jól ismerik ezeket a tevékenységeket. Szűcs Mónikával az egyik különteremben beszélgetünk, s ebéd nélkül nem engednek haza, gyalogolni se, hoznak-visznek az állomás és az óvoda között. Völcsek Mária csak annyit kér, vigyem jó híriket.

– *Honnan az érdeklődés a Látható hangok iránt? Úgy tudom, ebben az óvodában te kezdted el ezt a módszert.*

– 2010-ben, amikor még a tiszatarjáni óvodában dolgoztam, szóba került, milyen továbbképzésekre lehet jelentkezni.

Az ottani óvodavezető küldött, „Te úgyis zenés vagy!” felkiáltással. Valóban, zenévit szerveztem akkor már három éve, Tiszatarjánban, Tiszakeszin és Mezőcsáton is. Nem tudtuk tehát előre, hogy mi is ez a program, sőt, egy jó darabig nem is indult, mert nem gyűlt össze elég jelentkező. Csaknem egy évet vártunk, mire végre sor került rá, és teljesen más volt, mint bármely más továbbképzés, melyen addig részt

minden egyes feladatot
gyakorlatban, gyakorolva
tanított meg

vettem. Mert mi is szokott lenni? A résztvevők leülnek, meghallgatják az előadót, aki a végén megkérdezi, milyen volt, vagy esetleg ad egy feladatot. Na, hát Ilona nem.

Az első pillanattól az utolsóig elhalmozott feladatokkal: csapatokba osztott bennünket, s csak úgy pörögtek a tevékenységek: hang-jel kapcsolathoz készíts foglalkozástervet, mutasd be, hogyan tanítanál be egy új dalt (a *Látható hangok* gyűjteményéből), írd a társaiddal közösen musicalt. Vagyis minden egyes feladatot gyakorlatban, gyakorolva tanított meg, hogy aztán tudjuk használni. Fantasztikus volt! A jelenlévők közül választott ki Ilona néhányunkat, akikről azt látta, aktívan, lelkesen veszünk részt, tényleg tetszik nekünk a program. Egy másik, háromnapos továbbképzésre invitált, ahol képesítést szereztünk arra, hogy taníthassunk.

Legközelebb akkor kerültem kapcsolatba vele, mikor egy pályázatra hívta föl a figyelmünket: a kiírásban tehetségműhelyeket támogattak kimondottan hátrányos helyzetű, roma származású gyerekeknek. Beadtuk és nyertünk. A kapott pénzből (500.000 Ft) indítottuk be a programot a putnoki kiscsoportomban, ebből szereztük be a szükséges eszközöket is. Csakhogy ott ez megszakadt, mert egy év után lejárt a szerződése, és eljöttem onnan.

Itt Ózdon viszont minden kolléganőm részt vett a képzésben, melyet a város finanszírozott, szintén pályázati pénzből. Én segítettem a foglalkozások megtervezésében, hiszen ez nemcsak egy egyszerű körjárat, hanem ritmikus tevékenység, hanem komplex program. Hangsúlyos benne a hang–jel kapcsolat felismerés. A program ritmustapsolni, olvasni és lejegyezni is tanítja a gyerekeket. A dalokkal pedig a szókinccset bővítjük, és az emlékezetet fejlesztjük.

– *Milyen gyakorlati tudnivalókat érdemes átadni valakinek, aki bele akar vágni a programba?*

– Azt tanácsolnám annak, aki fonolgatja, hogy belevág a programba, ne a könyvet vegye meg, hogy majd föllapozza, bele-bele nézeget, hanem végezze el a továbbképzést. Ott majd kiderül, valóban akarja-e ezt csinálni, össze tudja-e egyeztetni a saját értékrendjével. Akad, akit zavar, hogy a *Látható hangok* nem a magyar óvodákban megszokott évszakok szerinti logikát követi. Vagyis hogy a tavaszi madarak szólóját és kórusát például tél közepén vesszük. Én ezt megmagyarázom annyival, hogy képzeletben bármi lehetséges, s nem tapasztaltam, hogy a gyerekeket megzavarná. A múltkor például a „kirándulás” alkalmával mondtam a gyerekeknek, vigyázzanak, nehogy rálépjenek a csigákra. Ekkor lépett be a terembe a karbantartó, rögtön neki is kiabálni kezdtek: „Vigyázz, Tamás bácsi, rálépsz a csigára!” Tamás bácsi állt és értetlenkedett, hát hol van itt csiga, a gyerekek meg még mutogattak is, hogy itt meg ott.

Van, aki azért nem szereti a *Látható hangokat*, mert nem magyar dalokra épül.³ Én úgy gondolom, magyarok vagyunk,

tanítsuk a magyar dalokat, de Magyarországra is annyi külföldi települt már be, kerülhet olyan iskolába, élethelyzetbe a gyerek, hogy más kultúrájú osztálytársai is lesznek. Lehet, hogy épp a zenén keresztül tudnak majd kapcsolatot teremteni. Azt tapasztalom, a *Látható hangok* mozgásos, vidám, fülbemászó dalaira nagyon fogékonnyak a gyerekek. Az egyik anyukától hallottam vissza, hogy kislánya azzal állított haza, „Anyá, ez volt életem legjobb óvodai napja!” S a miéltre kifejtette, azért, mert „Mónika nénivel útra keltünk és kirándultunk.” Épp nem volt sehol hely, logopédiai, fejlesztő foglalkozás, gyógytorna folyt a külön termekben, így a tornaszobában matracokra ültünk le, s ez, hogy kijöttünk a csoportszobából, madarakat és hangszereket hallgattunk, ilyen nagy élmény volt számára. Nekem ez elég. A program segítségével új elemekkel bővíthetjük a napi szinten előírt tevékenységeket. Ezekből olyan sok van, hogy akad olyan hét is, amikor összesűrűsödnek a programok, és nem jut idő a *Látható hangokra*. Azonban ha egy hét kimaradással elővesszük, rögtön felveszik a fonalat a gyerekek.

Tavaly szeptemberben húsz óvónő is jött Pestről megnézni a programot. Még csak két hete jártunk óvodába, volt egy csomó új gyerek. Nagyon izgultam, hogy fognak-e még emlékezni a tavaly tanultakra, de nem volt mit tenni, elkezdtem a foglalkozást a szokásos felvezetéssel: „Gyerekek, most elmegyünk kirándulni!” Erre a hat új gyerek kézen fogva elindult az ajtó felé! Az óvónők kuncogtak a háttérben, amíg tisztáztuk az új gyerekekkel a „képzeletben” fogalmát. A többi gyerek viszont emlékezett, és tudták. Ez megerősített engem is, hogy akkor csak odafigyeltek, csak

³ A 120 európai népi gyermekjátékdalt összegyűjtő könyv lehetőséget ad a jelenlegi óvodai dalkincs bővítésére, a fejlesztő programnak azonban nem kötött része, a dalok szabadon felhasználhatók vagy elhagyhatók. (Dr. Antal-Lundström Ilona pontositása)

megtanulták, csak megmaradt bennük, hogyan csináltuk előző évben.

Arra rájöttem, hogy nincs értelme előre betanítani egy műsort. Nagyon meglátszik ugyanis, és nem hiteles. Valamint hiába az előzetes tervezés, ennek ellenére is adódhatnak váratlan helyzetek. Putnokról van egy élményem: évvázóra betanultunk egy műsort a *Látható hangok* alapján. Ennek része volt, hogy a kiránduláson elmegyünk a barlang mellé, ahol horkol a medve – őt a kolléganőm játszotta el –, s lassan kell lopakodni, föl ne ébredjen. Alszik ez az álmos medve, énekeltük utána. Gyerekek, ki horkol? – kérdeztem, s a válasz meg is érkezett az egyik kisfiútól: „Hát Mártika óvó néni!” Ezért nem is tanítok be már semmit előre, hanem azokra a tevékenységekre építem a foglalkozást, amit amúgy is tudnak.

Óvodánkban nem teljesen életkor szerinti bontásban vannak a csoportok, így nálam is akad néhány kisebb gyerek. A *Látható hangok* foglalkozás ideje alatt sokszor a kolléganőm foglalkozik velük, hogy ne zavarják a nagyobbakat, meglegyen a csend, amiben figyelhetünk a hangokra. Ez fontos, mert a szalagon egy-két hang igen-csak próbára teszi az embert, a jávorszarvast például a férjem sem ismeri fel, pedig vadász. Én például azt sem tudtam, hogy a róka ugat, ami pedig a borzot illeti, nemhogy a hangja, de maga az állat sem ismerős a gyerekeknek. Ezekre tehát külön készülni kell, hogy ezt megbeszélhessük, megismertethessük a gyerekekkel.

A programhoz tartozik egy feladatlapos füzet, ezt csak nagycsoportos kortól érdemes elkezdni, előtte legalább két évet kell foglalkozni a program szerint a gyerekekkel, hogy hatékonyan lehessen használni. Még Putnokon a kiscsoportom mellett összegyűjtöttem néhány nagycsoportost is külön erre a foglalkozásra, hogy akkor

zenét hallgatunk, feladatlapozunk. Hiányzott azonban az alapozás, kiderült, van, aki nem tud kört, háromszöget, négyszöget, ikszet rajzolni. Előbb ezeket kellett pótolni, s mire eljutottunk oda, hogy a hangokra figyeltünk, elemezni próbáltuk hosszúság, magasság alapján, fél óra is eltelt. Itt Ózdon középső csoportban is próbálkoztam már az írással, de akkor még nehéznek bizonyult, most viszont, hogy nagycsoportosok, már jobban érdeklődnek.

Ennek kapcsán egyszerű gyakorlati tudnivaló, hogy a bal-jobb ellentétet, az írás irányát éppen csak elsajátító gyereket megzavarhatja, hogy a hallott hang leírásának az állatok szájából kijövő buborék (mint a képregényekben), melybe a hang jelét írniuk kellene, a feladatlapos kiadványban hol jobbról, hol balról kezdődik. Tehát ha az oldal jobb oldalára rajzolták az állatot, melyhez így jobbról induló buborék tartozik, elbizonytalanodhat a gyerek, aki addigra már begyakorolta, hogy mindig bal oldalon kezdünk, s esetleg rossz irányból, jobbról kezdi el lejegyezni a hangokat. A végeredmény a báránynál például, akihez hullámvonalat kell rajzolni, helyes lesz, hisz egyenletesen béget, azonban már

a kakas hangjánál, ahol a kukurikú lenről indul, majd emelkedik („Fölszad a szemétdombra.” – így magyaráztam nekik), rossz lesz a rajz, ha rossz

irányból kezdi. Erre tehát előzetesen fel kell hívni a figyelmet.

Van, hogy a program tematikáját az óvoda mindennapi eseményeihez kötöm, így jobban tudnak vele azonosulni a gyerekek. Például a szomorú és vidám hangok megkülönböztetése is része a *Látható hangoknak*. Volt egy kislány, aki valamilyen csillogó-villogó, mozgó műanyag ketyerére vágyott, s napokig attól zengett az óvoda, hogy neki olyan kell, és legyen neki a

a szomorú és vidám
hangok megkülönböztetése

Mónika néni, meg a vezető Marika néni is vegyen neki, mert az anyukájától nem kaptott. Ennek kapcsán foglalkoztunk a szomorúsággal, ezt boncolgattuk, lerajzoltuk, ki mikor szomorú, és mikor örül.

Azt gondolom, semmit sem érdemes erőltetni. Ha valakinek csak a dalok tetszenek, akkor csak azokat tanítsa meg a gyerekeknek, igazítsa az adott csoporthoz a programot. A *Látható hangok*ban eredetileg tudatosan nem kap helyet például a szolmizáció. Mi viszont ezt fontosnak gondoltuk. Töprengtünk, mit lehetne tenni, végül az lett a megoldás, tanuljanak szolmizálni is a gyerekek, de ha bárki jön be mutató foglalkozást nézni, elmondjuk, hogy ez nem a program része, hanem a mi kiegészítésünk hozzá. A zeneovis múltamból hozom ezt, a gyerekek pedig nagyon élvezik.

A szolmizációs fánk tegnapi készült el, az egyik kolléganő férje asztalos, az ő keze munkája. Az állatokat pedig színes papírból, vécepapír-gurigából alkottuk, nagyon egyszerűen és olcsón elkészíthetők tehát. A régi fánkra tépőzárral lehetett őket fölragasztani, most a falécekre ültethetjük a hangokat jelképező állatokat. Örülök, hogy elkészült – az óvodavezető asszony ötlete volt – a gyerekek ugyanis nagyon lelkesek, foglalkozás közben egyre közelebb csúsznak a fához, s a régi, ami kartonból készült, mindig fölborult. Ezt most még túlságosan stabil is, ketten bírjuk csak arrébb tolni.

– *Milyen hatásait figyelték meg a programnak?*

– Kiscsoportban még nem olyan látványos a változás, ekkor még csak a dalokat vezetjük be, s az állathangokról beszélgetünk. Ebben az életkorban az utánzás

a lényeg, mozgással, játékkal, dalokkal.

A putnoki kiscsoportom kiemelkedő volt abban, hogy bekapcsoltam a magnót, és az első néhány hang után rögtön tudták, melyik dal következik.

Mostani nagycsoportosaim pedig rengeteg dalt tudnak fejből. Az idei év anyagából novemberre húsz éneket ismertek kívülről, az egész szöveget végig, pedig nem rövid dalok. Csipkerózsika meséje például kilenc versszakos, én sokszor papírról „puskázom”, melyik jön. A gyerekeknek kilenc képes kártyát nyomtattam, kiszíneztem, ők nézik a képet, én olvasom a hátuljáról titokban a szöveget. A programban levőkön

kívül természetesen tanulunk más dalokat is.

Ők tehát az első nagycsoport, akikkel foglalkozom, így még nincs visszajelzés arról, később érzékelhetően jobban teljesítenek-e az iskolában.

(Egy másik csoporttal nagycsoportos korukban foglalkozott egy kolléganőm, ők már iskolások, de mivel csak egy évet vettek részt a programban, nem ugyanazt az eredményt kapnánk, mint ha három évig folyamatosan részt vettek volna benne). Nem is biztos, hogy egy csupa hátrányos helyzetű, sajátos nevelési igényű gyereket tanító, megfáradt pedagógustól kapnánk visszajelzést. Nagyon nehéz az itteni iskolában, már az alsósokkal is. Jó lenne pedig a visszacsatolás.

Biztos vagyok azonban abban, hogy a program hasznos. Mire a gyerekek elsőbe mennek, nem idegen már nekik a hullámvonalak, cikkcakkok, egyenesek rajzolása, tudják, hogy balról jobbra haladunk, meggyőződés az is, hogy a szótagolás is könnyebben fog menni. A beszédfejlődésük és az érzelmi fejlődésük is kimagasló, ezt Dr. Antal-Lundström Ilona is írja, s én is tapasztalom. Be nem áll a

mire a gyerekek elsőbe mennek, nem idegen már nekik a hullámvonalak, cikkcakkok, egyenesek rajzolása

szájuk, sokat vannak körülöttünk, óvónők körül, minden érdeklőket, s mesélnek ők is a családjukról. Néha elnézem azokat a csoportokat, ahol nem alkalmazzák ezt a programot: ott játékidőben a gyerekek egymással játszanak, s csak árulkodni mennek oda az óvo nénihez, ha valamilyen verekedés, veszekedés támadt. A mieink nem, közülük mindig van, aki mellettünk marad. „Most mit csinálsz, óvo néni? Most ezt miért csinálsz, óvo néni? Segítsek kívágni? Hozok neked ollót! És most hova mész, énekelni? Hallottuk, mikor énekelte a tornaszobában, nagyon szép volt!” Mindenhez akad hozzáfűznivalójuk.

– *Hogyan viszonyul a többi csoport azokhoz a gyerekekhez, akik részt vesznek a Látható hangokban?*

– Részt vehetne mindenki, nálunk ugyanis minden óvónőnek van hozzá képsítése, de talán én szeretem a legjobban, a mi csoportunkban foglalkozunk ezzel legtöbbit. Habár az állomásos dalt minden csoport tudja, s valamennyire a karácsonyiakat is. A részt vevő gyerekek sok pozitív visszajelzést kapnak, például a *Várkonyi Napokon* a nagyszínpadon léphettek fel, ügyesek voltak. Nagyon szeretik a foglalkozást, és kérik is, hogy legyen. Büszkék rá, hogy ezt csak ők tudják, bizonyítani akarnak. Énekeltek már nyugdíjba vonuló kollégának a vezető óvónő kérésére. Mondta, hozzuk ki a szolmizációs fát. Több se kellett a gyerekeknek, rögtön kérni kezdték, hogy de akkor még a *Dó-ré-mi*-set is, mert azt már régen énekeltek, és akkor már a *Csipkerózsikás*at is, alig akart vége szakadni a műsornak.

– *A Látható hangok programot kiemelten ajánlják hátrányos helyzetű gyerekeknek, mondván, esetükben érhető el vele a leglát-*

ványosabb fejlődés. Milyen küzdelmeitek vannak, milyenek a helyi viszonyok?

– Hozzánk a környékbeli gyerekek járnak, legyenek akár hátrányos helyzetűek, akár nem, akár romák, akár nem, illetve sok a vegyes házasság is. Sokat tud nyújtani az óvodánk, jól felszerelt, meg is szoktak lepődni, akik először járnak itt, mennyi mindenünk van. Rengeteg pályázaton indulunk, benne vagyunk a Bozsik-programban, focizni visszük a gyerekeket, van műfüves pályánk, alkalmazzuk a mozgáskotta módszert. Talán ez is hozzájárul ahhoz, hogy megmaradt a vegyes összetétel.

Természetesen vannak konfliktusok is a szülőkkel, de alapvetően jó a viszony. Van viszont néhány család, akikkel rengeteget küzdünk. Ha kell, itt bent megfürdetjük a gyereket, tiszta ruhát adunk rá. A kapott adományokban akad ünneplő ruha is, legutóbb Mikuláskor segítettünk így ki pár gyereket. Ezeket itt helyben mossuk és tároljuk. Kaptunk hétköznapi ruhákat, csizmákat is, ezt szétszöttük, van gyerek, aki a mai napig azt a csizmát hordja, amit tőlünk kapott. Az inge is megvan még, igaz, már csak egy gombja maradt... Néha el-eltűnik egy cipő. Egy ilyen esetben egyik kollégánónk elment a „kínaiba”, és saját pénzéből vett egy másikat a kislánynak, akit ellopták.

Fontos, hogy a kommunikációban egyenlő partnernek tekintsük a szülőt. Ne forduljon elő, hogy mivel én óvónő vagyok, akkor ezáltal különb is. Persze, ha azt gondolom, igazam van, azért kiállok, nem szabad félni a szülőtől, de meghallgatom őt is. Emberi módon, normálisan beszélünk, próbáljuk elfogadni egymást. Sok múlik ezen. A minap az udvaron az egyik gyerek föllökött egy kislányt, aki lehorzsolta a térdét. Az anyuka nekem szegezte a kérdést: „Hol volt az óvónő?” Mondtam, hogy a

húsz gyerek közül pont nem erre a kettőre figyeltem, hanem épp azt akadályoztam meg néhány méterrel odébb, hogy le ne lökje egyik gyerek a másikat a mászókaról. Ott voltam – hiszen ott kell lennem – de nem tudok ennyi felé figyelni. Ezt elfogadta: „Hát jól van, nem azért mondtam.”

Itt a szülők megadják a tiszteletet, talán amiatt is, hogy a vezető óvónők elérhető, ott van a folyosókon, elbeszélget a szülőkkel, s ha valamilyen probléma van, akkor elmagyarázza, mi a dolga a szülőnek. Talán azért is, mert érzi, hogy a gyerekek javát akarjuk. Van például sószóbank is. Ha valamelyik gyerek köhög, náthás, a szülők gyakran kéri, vigyük be, s eleget teszünk a kérésnek, igyekszünk a kedvükben járni. Azt mondhatom, hogy az én csoportom nagyon jó, a szülők együttműködőek, támogatóak, ha kérünk valamit, hozzák. Nálunk ez így működik. Mikor idejöttem, furcsa is volt, hogy minden szülő rám köszönt a folyosón, magázódva ráadásul, akkor is, ha egyik gyereke se járt hozzám.

– *Mindezzel együtt sem lehet könnyű...*

– Az a legnehezebb, mikor egy szülővel nem tudok zöld ágra vergődni, mert ilyenkor tudom, hogy a gyerekekkel se fogok. Ha megfeszülök is, és a jóra tanítom, akkor se tudok vele mit kezdeni az otthoni körülmények miatt. Azért csen a cukorkából, azért rájga meg az almát játékidőben, mert éhes. Éhesen jön reggel, s délután én vagyok az utolsó, aki aznap enni ad neki, ha hazamegy, már semmi sincs. Több családban súlyos gondokkal küzdenek, munkanélküliséggel, szegénységgel, szenvedély-

betegségekkel. Ezt nem tudom megoldani, nem tudok rajtuk segíteni.

– *Mesélnél-e végezetül egy lelkesítő, jó élményt? Van-e gyerek, akinél személy szerint nagy változást hozott a program?*

az a legnehezebb,
mikor egy szülővel nem
tudok zöld ágra vergődni

– Putnokon volt egy három-négyéves kislány, aki egyáltalán nem beszélt. Se az óvónőkhöz, se

a többi gyerekekhez. A beszoktatása is nehezen ment, állandóan sírt. Elkezdtük a *Látható hangokat*, nagyon sokat énekeltünk. Mindig késett az ebéd, a kis asztaloknál ülve is énekléssel múltattuk az időt. Próbáltam bevonni a tevékenységekbe, gyere rajzolni, gyere énekelni, suttoztam neki. Egyszer-egyszer visszasuttozott. Játszottunk olyat kismikrofonnal, hogy bekapcsoltam a zenét, és aki akart, jöhetett énekelni. Egyszer ez a kislány is rábólintott tétovázva a kérdésre, ki is jött. Alig hallhatóan suttozott a mikrofonba, de a végén nagyon megtapsoltattam a többi gyerekekkel, mondtam nekik, én hallottam, hogy milyen szép volt. Örültek, hogy megszólalt, ha csak egy cseppet is. Ahogy ezt sokat gyakoroltuk, szép lassan felszabadult, előrelendítette, hogy ki mert állni a többi gyerek elé az általa választott dallal. Március környékére beszélt és énekelt.

A *Látható hangokkal* rengeteg a sikerélmény. Sokan érkeznek hozzánk épp emiatt. A látogatókat rendszerint meglepi, mennyi mindent tudnak a gyerekek, milyen sok dalt ismernek. Ebből látom, hogy jól csinálók valamit, ez visz előre, az ilyen alkalmak. Új dolog is, amivel foglalkozunk, sokaknak tetszik, nemcsak nekem. A gyerekek szeretik, és ez a lényeg.